

УДК 373.3.015.31.17.022.1(477)

Катерина Кучина, кандидат педагогічних наук,
викладач-стажист кафедри початкової освіти

*Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького*

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В СУЧАСНИХ ВІТЧИЗНЯНИХ ОСВІТНІХ КОНЦЕПЦІЯХ ТА ПРОГРАМАХ

В статті актуалізується цільове та змістовне наповнення ідей морального виховання молодших школярів в сучасних вітчизняних освітніх концепціях та програмах. Пропонується на сучасному етапі розвитку педагогічної науки і практики зосередити зусилля на пошуках шляхів упровадження означених ідей в систему освіти.

Ключові слова: розвиток особистості, концепції, молодший школяр, моральне виховання, освітні програми.

Екатерина Кучина, кандидат педагогических наук,
преподаватель-стажер кафедры начального образования

*Мелитопольского государственного педагогического
университета имени Богдана Хмельницкого*

НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В СОВРЕМЕННЫХ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ КОНЦЕПЦИЯХ И ПРОГРАММАХ

В статье актуализируется целевое и содержательное наполнение идей нравственного воспитания младших школьников в современных отечественных образовательных концепциях и программах. Предлагается на современном этапе развития педагогической науки и практики сосредоточить усилия на поисках путей внедрения указанных идей в систему образования.

Ключевые слова: развитие личности, концепции, младший школьник, нравственное воспитание, образовательные программы.

Kateryna Kuchina, candidate of pedagogical sciences,
trainee-lecturer of primary education department

Melitopol Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University

MORAL EDUCATION OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN IN MODERN NATIVE EDUCATIONAL CONCEPTIONS AND PROGRAMS

Goal-oriented and conceptual admitting of the idea of moral education of junior schoolchildren in modern native educational conceptions and programs is actualized in the article. At the present stage of development of pedagogical science and practice it is requested for focusing efforts on the ways of inoculation of the indicated ideas into the system of education.

Key words : personality development, conceptions, junior schoolchild, moral education, educational programs.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В аналізі проблем модернізації освіти науковці пропонують педагогічну інноватику, пов'язану з новою свідомістю, новим мисленням, спрямовану на морально-духовну самореалізацію особистості. Сучасна освіта України потребує нових досліджень, спрямованих на вирішення проблем морального виховання, що враховують складні умови, актуалізують гуманістичні цінності, уможливають досягнення рівноваги ідеального та матеріального, раціонального та емоційного, допомагають уникати моральної деградації. Міністерство освіти в 1991 р. затвердило Концепцію середньої загальноосвітньої школи України, що визначила основні напрями відновлення культуротворчої функції школи та її відродження на гуманістичних і демократичних засадах з пріоритетом загальнолюдських цінностей і моралі над класовими та національними.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Висвітленню ідей виховання моральності особистості було присвячено багато розвідок педагогів: ідеї особистісно орієнтованого навчання та виховання

(Є. Бондаревська, Т. Сущенко, Н. Щуркова, І. Якиманська та ін.); питання виховання в колективі (О. Богданова, В. Коротов та ін.); завдання оновлення системи освіти (Ш. Амонашвілі, А.Бойко, І. Зязюн та ін.). Фундаментальні проблеми виховання молодшого школяра висвітлені в сучасних роботах науковців Т. Гуменникової, О. Киричука, О. Кононенка, О. Матвієнко, В. Молодиченка, В. Салко, О. Третяк, К. Чорної. Характеристику процесу морального виховання молодших школярів надали І. Бех, І. Головська, О. Матвієнко, О. Сідлецька, О. Сухомлинська, Г. Тарасенко, І. Холковська, А. Шемшуріна та ін. Організаційні форми і методи морального виховання дітей на різних вікових етапах вивчали А. Богуш, І. Кухар, В. Петрова, О. Савченко, Н. Скрипченко, Т. Поніманська, Л. Шульга, Т. Ященко та ін.

Педагоги і психологи одностайні у висновках щодо сенситивності молодшого шкільного віку до морального виховання і вказують, що саме в цей час проявляються ознаки морального формалізму (невідповідність вчинків дитини моральним знанням). У зв'язку з цим необхідним є створення емоційного, яскравого, змістовного середовища, організація дозвілля, ігрової діяльності та позитивного спілкування. На це спрямовані сучасні освітні концепції та програми.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на різнобічне висвітлення проблем морального виховання молодшого школяра, важливого значення набуває подальше вивчення концептуальних засад морального виховання, з'ясування шляхів упровадження ідей морального виховання молодшого школяра, окреслених в освітніх концепціях та програмах, в сучасний педагогічний процес.

Мета статті – здійснити наукову рефлексію та актуалізувати ідеї морального виховання молодшого школяра в сучасних вітчизняних концепціях та програмах для пошуку шляхів удосконалення процесу виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основними завданнями початкової школи на сучасному етапі є підвищення якості освітніх послуг:

впровадження особистісно орієнтованого та компетентнісного підходу до організації навчально-виховного процесу та системи оцінювання навчальних досягнень учнів; покращення умов навчання та виховання молодших школярів, насамперед, першокласників; забезпечення успішного функціонування груп продовженого дня; впровадження оновленого змісту початкової освіти, підвищення рівня вихованості тощо.

Оскільки, період навчання дитини в початковій школі є початком навчальної діяльності, яка вимагає від дитини не лише розумового напруження, а й фізичної витривалості, вольових зусиль, новий зміст Державного стандарту початкової загальної освіти укладено відповідно до мети початкової школи з урахуванням пізнавальних можливостей і потреб учнів початкових класів. Документ визначає зміст загальної початкової освіти, спрямовує навчально-виховний процес на формування і розвиток духовно-моральних та інтелектуальних цінностей молодших школярів [4].

Завдання виховання молодшого школяра взагалі, і морального, зокрема, висвітлені в документі “Основні орієнтири виховання учнів 1 – 11 класів”. Зважаючи на те, що основним джерелом моральних вчинків особистості учня початкової школи є система внутрішніх цінностей, виховні завдання спрямовуються на розвиток моральної саморегуляції, виховання довірливої поведінки, цілеспрямованої позитивної діяльності за заздальгідь визначеною метою [8]. Ці завдання пов’язані з необхідністю перетворення суспільних моральних норм у внутрішні регулятори діяльності для досягнення єдності моральної свідомості, моральних почуттів і позитивної поведінки [8].

Відтак, особливостями сучасних освітніх курикулумів є їх відповідність освітнім стандартам, урахування національних, етнокультурних, регіональних складових, виду, типу освітнього закладу, освітніх потреб тих, хто навчається і виховується, дотримання вікового принципу, що виявляється в специфічності змісту й організації процесу виховання в різні вікові періоди.

Основними ідеями документів, що стосуються морального виховання, є: цінність дитини як моральної особистості, духовно-моральний, соціально-моральний та емоційно-ціннісний розвиток особистості; охорона здоров'я дітей, гуманізація мети і принципів роботи з дітьми, забезпечення наступності між сферами соціального становлення дитини, єдності формування початкової моральної свідомості та діяльності; поєднання патріотичного, соціального, морального, естетичного, трудового виховання; ампліфікація – оптимальне використання можливостей віку для повноцінного розвитку дітей.

Концептуальними засадами сучасних підходів до процесу виховання є запропоновані І. Бехом положення про соціальну-детермінованість моральних переконань. Їх розвиток у молодшого школяра починається з яскраво виражених емоційно-моральних ставлень до явищ моральної поведінки, емоційно-моральної сприйнятливості, засвоєння етичних знань, елементарних понять, формування моральних звичок та елементарної саморегуляції, продовжується згодом в товариських стосунках, в ставленні до навчальної або суспільно-корисної діяльності, інтенсивному розвитку самосвідомості. Згодом моральні переконання набувають системного, завершеного характеру, що забезпечує поєднання когнітивного, емоційного, вольового компонента [1].

В початковій освіті набули поширення концептуальні положення Є. Бондаревської щодо культуровідповідного виховання. У концепції авторки обґрунтовано ідеї: виховання дитини як людини культури, виховання практичної соціалізованої особистості; конкретизовано завдання виховання духовності та моральності, активізації внутрішніх моральних регуляторів (совість, честь, обов'язок), звертається увага на оволодіння людськими нормами моральності. Серед компонентів особистісного досвіду людини культури основним визнається морально-етичний. Дослідниця вказує, що особистісно орієнтоване виховання спрямовується в дошкільному і молодшому шкільному віці на забезпечення здоров'я дитини, розвитку її

природних здібностей, розуму, моральних сил, естетичних почуттів, потреб у діяльності, оволодіння початковим досвідом спілкування з людьми, природою, мистецтвом [2].

В авторській концепції “Рівний – рівному” визначаються шляхи та засоби формування здорового способу життя, профілактики негативних соціальних явищ, створення умов для організації навчання, виховання, дозвілля дітей молодшого віку, підлітків та юнацтва [6, с. 4 – 5].

Актуальними є ідеї О. Вишневського про невизначеність концептуальних підходів до виховання. Науковець порушує питання щодо таких понять як віра, християнство, релігія, церква та їх місце в Концепції сучасного українського виховання [3, с. 37 – 39].

В. Оржеховська на основі особистісно орієнтованого підходу створила концепцію превентивного виховання. Обґрунтовано основні ідеї: набуття життєвої компетентності, вироблення просоціальних стратегій і способів поведінки в умовах нової соціокультурної реальності, необхідність принципу етичності для забезпечення моральних основ превентивної діяльності, визнання за дитиною права бути індивідуальністю; опора у вихованні на внутрішній світ дитини, врахування її індивідуальних особливостей, віра в її можливості, розвиток її позитивної “Я-концепції” [7, с. 17 – 18; 224].

Відомою науковцям і практикам є освітня програма етичного виховання. Автори В. Киричок, Н. Підгорна актуалізують мету – розвиток у молодших школярів навичок та звичок позитивної поведінки, засвоєння норм гуманістичної моралі та культури взаємин. Науковці обґрунтовують основні ідеї щодо виховання: етикету, культури спілкування, прищеплення навичок елементарної екологічної культури [5, с. 46-49].

Освітня програма О. Третяк “Виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини” побудована на основі ігрових технологій, спрямованих на забезпечення психологічної комфортності, ситуації успіху, виховання у молодших школярів доброзичливих, гуманних взаємин, ціннісного ставлення до людини [9].

Ці та інші освітні програми (“Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді”, “Національна програма патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства”, “Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні”) конкретизують завдання виховання: формування позитивних моральних якостей, елементарного почуття жалю і співчуття; виховання гуманних почуттів, любові до ближнього, батька і матері; розвиток елементарних навичок етичного спілкування, здатності висловлювати задоволення з приводу власних успіхів, щиро радіти успіхам своїх однолітків; засвоєння перших морально-етичних та мовних етикетних норм; прилучення до рідної мови через використання малих жанрів фольклору тощо.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Різноманіття освітніх програм засвідчує появу нових підходів, конкретизацію мети, завдань, деідеологізацію, спрямованість на розвиток особистості з моральними якостями, різноманітність спрямування, інноваційність тощо.

Логіка розвитку науки переконує, що важливо не тільки обґрунтувати цілі та ідеали виховання, але й окреслити механізми їх втілення у реальність. Основою нових концепцій та програм стають методологічно обґрунтовані інноваційні гуманістичні виховні ідеї, в яких виховання розглядається не як ідеологічна надбудова над життям дітей, а як гуманітарний, людиномірний, смисложиттєвий процес. Теоретичне осмислення досліджуваної проблеми уможливило конкретизацію та виокремлення нами зі змісту освітніх і виховних концепцій та програм перспективних педагогічних ідей виховання моральної особистості для впровадження у вітчизняний освітній простір з урахуванням нового контексту і нових умов:

– цілепокладальних: дитиноцентризм; виховання Homo-moralis; гармонія особистісно і колективно спрямованих впливів; актуалізація загальнолюдських, національних, християнських, сімейних та особистісних

моральних цінностей;

– процесуальних: єдність морального, розумового, трудового, естетичного, фізичного виховання у всебічному розвитку особистості; комплексність виховання моральних понять, моральних почуттів, моральної свідомості та моральної поведінки; життєтворчість; актуалізація знань про моральні цінності, моральні переживання, морально вольові спрямування, моральні вчинки та моральну культуру; виховання совісті, честі та почуття обов'язку; створення морально-психологічного клімату; підвищення моральної культури педагогів та батьків.

Упровадження означених ідей морального виховання молодших школярів гальмується недостатньо чітким окресленням шляхів реалізації та браком коштів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бех І.Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І.Д. Бех. – Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід : Теоретико-технологічні засади : наук. видання. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
2. Бондаревская Е.В. Личностно ориентированное образование : опыт разработки парадигмы / Е.В. Бондаревская. – Ростов-на-Дону, 1997. – 145 с.
3. Вишневський О.І. Система вартостей і стратегія виховання / О.І. Вишневський // Цінності освіти і виховання : науково-методичний збірник / [за заг. ред. О.В. Сухомлинської]. – К., 1997. – С. 37 – 39.
4. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електроний ресурс] / Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462. – Режим доступу : http://mon.gov.ua/images/files/doshkilnacerednya/serednya/derzhstandart/derj_standart_pochatk_ne_w.doc – Назва з екрану.
5. Киричок В.А. Програма етичного виховання / В.А. Киричок, Н.І. Підгорна // Почат. шк. – 1998. – № 9. – С. 46 – 49.
6. Концепція освіти “Рівний – рівному” щодо здорового способу життя серед молоді України / Оржеховська В.М., Пилипенко О.І., Андрущак Л.І.; Акад. пед. наук України, ПРООН / ЮНЕЙДС. – К. : Навчальна книга, 2002. – 23 с.
7. Оржеховська В. Концептуальні підходи до виховання в умовах сьогодення / В. Оржеховська // Вісник Міністерства України у справах сім’ї, молоді та спорту. – 2012. – Випуск № 4. – 166 с.
8. Основні орієнтири виховання учнів 1–12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України. Програма. – Тернопіль : навчальна книга – Богдан, 2008. – 80 с.
9. Третяк О.П. Виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів / О.П. Третяк. – Частина 1. – Х. : Вид. група “Основа”, 2013. – 159 с.